

HERCZEG FERENC

AZ ISKOLAI BIZONYÍTVÁNY

Otthon jártam megint a kis városunkban. A nagybátyám egy pléhdobozt mutatott nekem, melyet a kőművesek találtak a szülei házuk padlásán, mikor nemrégiben a kéményt javították. A doboz a kémény téglájába vájt lyukba volt elrejtve. Tartalma egy írás volt. A girbe-gurba, verébfej nagyságú betűkben megismertem a tulajdon gyerekkori írásomat. Elolvasni azonban nem tudtam a megsárgult lapot: csupa értelmetlen, barbár szóval volt telefirkálva. Titkosírás volt, melyet valaha magam eszeltem ki és melynek régóta elfelejtettem a kulcsát.

Ebédután újból a kezembe vettem az írást és ekkor véletlenül megoldottam a titkát. Meglehetősen együgyű titok volt: a leírt betű helyett az ábécé sorrendjében rákövetkező betűt kellett olvasni. A helyett B-t, C helyett D-t... Az okirat így szólt: «Esküszöm a Jézus Krisztusra és minden szentekre, hogy Katona Miskát meg fogom gyilkolni mérgezett törrel, éjnek idején, ha nagy leszek. Nem fogok néki megkegyelmezni, ha térdenállva rimázkodnék is érte édesanyja. Jutkának pedig nagy hajasbabát fogok venni, ha nagy leszek. Esküszöm, hogy ezen titkot megőrzöm mindaddig, míg végre nem hajtom.» Következett a nevem aláírása, ugyancsak titkos írással.

Katona Miska, aki az írás szerint ma is adósom még életével, unokafivérem. Egyébként tavaly neveztettük ki fináncbiztosnak, ami nem volt könnyű dolog, mert nem valami nagy lúmen, szegény Miska... Jutka pedig a meghalt kis húgom neve.

A lángoló gyűlölet és forró szeretet, mely velem ezt az írást megfogalmaztatta, piros és meleg fényével egyszerre megvilágítja megint gyermekkorom emlékeit. Én abban a korban, első gimnazista koromban, tele voltam titokzatos tervekkel, fantasztikus szenvedélyekkel és furcsa babonákkal. Még a szülei házunk zugait is benépesítettem különféle mesés rémekkel, melyeket magam teremtettem és melyektől magam is féltem. A pincénkben lakott a Bulbó. Sejtelmem sincs róla, honnan vettem a nevet. A Bulbó két öl hosszú óriás tüskés hernyó volt. Bozontos bivalyfeje volt, vérbenforgó nagy szeme. A boroshordók között lapult meg. A padlás volt az Akasztott ember tanyája. Ez a házirem kecskefejű, vörösszőrű ördög volt és a gerendákon lógott, mint az alvó denevér.

A házirémeket tulajdonképpen a kis Jutka húgom kedvéért eszeltem ki. Ő babonás tisztelettel tekintett fel rám és vakon hitt minden szavamban. Ha a szüleink esténként magunkra hagytak minket és téli vihar rázta a ház ablakait, akkor tisztán hallottuk a Bulbó bőgését és az Akasztott ember sűvöltő kacagását. Ilyenkor összebújtunk a pamlagon és én versenyt szepegtem a kisleánnyal. Nappal néha lemerészkedtem a pincébe, vagy kalandos fölfedező utat tettem a padlásra. Vacogó fogakkal léptem be a rémek birodalmának félhomályába, de azért mégis erőt vettem rémületemen, csak azért, hogy később a húgomnak újabb részleteket mesélhessek a Bulbó és az Akasztott ember viselt dolgairól.

Beszéljünk azonban Katona Miskáról.

Barkó tanár úr kiosztotta nekünk a karácsonyi bizonyítványokat. Én szorongó szívvel vártam a magamét. Latinból mindössze csak kétszer feleltem. Elsőízben eléggé el voltam készülve, másodízben azonban baj történt. Jócai Fekete gyémántjait olvastam éppen, mikor Barkó tanár úr kiszóltott. Én úgy belehevültem és belemámorosodtam, hogy zavaromban azt sem tudtam, miről van szó. A tanár úr rövid faggatás után a helyemre kergetett. Minden emberi számítás szerint el kellett rá készülnöm, hogy elégséges osztályzatot kapok latinból. Ez pedig nagy baj lesz, mert eddigelé még sohasem volt ilyen rossz kalkulusom és édesapám ilyenekben nem igen értette a tréfát. Majd hanyattvágódtam, mikor belepillantottam a bizonyítványomba. Szekundám volt! A dolog annyira képtelennek tetszett, hogy eleinte nem is vettem komolyan. Olyasmit képzeltem, Barkó tanár úr valami kegyetlen tréfát csinál velem, óra után majd magához szólít és ideadja az igazi bizonyítványomat, melyben jó vagy elégséges osztályzatom lesz latinból. Barkó tanár úr azonban ügyet sem vetett rám, hanem boldog ünnepeket kívánt az

osztálynak és elment.

Az iskola előtt izgatott csoportokban állottak a kis diákok, a bizonyítványokat összehasonlítva. Némelyik dicsekedve mutogatta a magáét, mások haraggal panasztak fel a rajtuk esett igazságtalanságot. Magam persze az utóbbiak közé tartoztam. Az eminensek vállukat vonogatva, megvető mosollyal hallgatták a mi panaszainkat. Azt hiszem, karácsonyi örömeiket tetemesen fokozta a nekünk jutott szekunda. A jó bizonyítványok tulajdonosai aztán hamarosan elvonultak és magukra maradtak az iskola proletárai. Köztük magam is.

Mi lesz most már? Haza nem mehetek ilyen bizonyítvánnyal. Elmentem tehát a városi kertbe. Már alkonyodott és a kopár bokrok közt köd ült. Jó ideig elhagyottan és reménytelenül ödögtem az utakon. A fordulónál egy nagyfejű varjú jött velem szembe, furcsán ringó léptekkel. Mind a ketten megszeppentünk egymástól. A varjú aztán lomha szárnycsapásokkal emelkedett a ködös levegőbe.

Az elhagyott cukrászbódé előtt egy kisleánnyal találkoztam. Jutka húgom volt. Engem keresett. Prémés főköttő volt a fején, a kezén meg vastag kesztyűt viselt, mely piros zsinórral volt a gallérjához varrva, hogy el ne veszítse.

Mikor megpillantott, hozzám szaladt és megfogta a karomat.

- Rossz a bizonyítványod, úgy-e, Bandi?

- Latinból megbuktam!

- Jézus Mária! - sikította el magát Jutka.

A kék nagy szemében vastag könnycsepp ragyogott.

- Az a Barkó tanár úr nagy gazember! - mondtam.

- Nagy gazember lehet! - bólintott Jutka.

- Beleölöm magamat a vízbe! - hengegtem. - Szegeden is beleölte magát tavaly egy fiú, mert igazságtalan volt az osztályfőnöke.

Jutka erre elkezdett halkan és keservesen sírni. Én a folyó felé mentem, ő pedig belecsimpaszkodott a karomba és polkázó léptekkel követett, miközben zokogva ismételte:

- Bandi! Bandi! Bandi!

Már egészen sötét volt és mi ketten ott állottunk a parton. A fekete vizen fehér jégtáblák úsztak lefelé...

- Ha te beleölsz magad, akkor én is beleugrom! - mondta Jutka szepegeve.

Biztos vagyok benne, hogy kettőnk közül ő volt az elszántabb... Egyszerre magam is sírva fakadtam.

- Hát mit tegyek most már, Jutka? - kérdeztem gyáván.

- Gyere haza! Apa majd ad neked két pofont, az nem olyan nagy dolog és holnap már nevetünk rajta!

Jutka okos beszéde egyszerre megvigasztalt. Mi is történhetik velem más, minthogy kapok egy pár nyaklevest? Kaptam én már eleget!

Elszántan mentem haza. Lássuk hát azokat a pofonokat!

Szüleim a nappali szobában voltak. Egy pillantást kellett csak édesanyám arcára vetnem és már tisztában voltam vele, hogy mindent tud. Szomorúan tekintett rám, édesapám azonban egyáltalában nem vett rólam tudomást. Nem kérték a bizonyítványomat és én a könyveimmel együtt a gyerekszoba polcára tettem a vészteljes okiratot.

Később leültem a kis zsámolyra a kályha mellé, Jutka pedig mellém ült a padlóra. Erősen fogta kezemet a homályban és forró kis ujjai olykor meg-megremegtek. Szüleink jártak-keltek a házban, rólam azonban nem vettek tudomást és én most már szinte türelmetlenül vártam a nekem kijáró pofonokat. A szívem rettenetesen fájt.

Mikor vacsorához ültünk, abban bíztam, hogy talán eltiltanak valamelyik ételtől. Mindegyikből kaptam, még fánkot is. Ekkor aztán egyszerre elmúlt az étvágyam. Vacsora után édesanyám selymet akart gombolyítani és odahívta Jutkát, hogy tartsa a selymet. Máskor ez az én irigyelt tisztem volt. Jutka azt mondta: Bandi ügyesebb! Édesanyám azonban szó nélkül a húgom karjára tette a selymet.

Később átjött hozzánk a nagynénim a fiával, Katona Miskával. Én sem a nagynénémet, sem Miskát nem szerettem. Az asszony nagyon sovány és szigorú volt, Miska meg nyápic, gyáva és árulkodó fiú. Rövidlátó volt és nyolc esztendőskora óta már szemüveget viselt, amire nagyon büszke volt. Vendégeink leültek és édesanyám ürmöst öntött nekik.

- Ma volt a bizonyítványosztás! - mondta Katonáné.

Kezdi már! - gondoltam magamban.

- Miska, mutasd meg keresztapádnak a bizonyítványodat!

Miska egy diadalmas pillantást vetett rám és odaadta édesapámnak bizonyítványát. Persze megint csupa jelese volt.

- És most, kedves fiam, - szólt hozzám Katonáné - mutasd meg te is a bizonyítványodat.

A Miska szemüvege alatt mennyei boldogság ragyogott.

Édesapám összeráncolta a homlokát.

- Bandinak rossz bizonyítványa van - mondta kurtán - nem érdemes azt mutogatni.

- Ejnye, ejnye! - csodálkozott az asszony.

Miska is csodálkozó arcot vágott. Pedig, ha nem tudták volna, hogy megbuktam latinból, nem is jöttek volna látogatóba...

- Mégis szeretném látni az összehasonlítás kedvéért!

Én azonban nem mozdultam a helyemről.

- A szülők sok fáradsággal és költséggel nevelik gyermekeiket, - mondta nekem a nagynéném, - a gyermek ezt csak úgy hálálhatja meg, ha örömmel és szorgalommal teljesíti kötelességét.

- Én nagyon szeretek tanulni - mondta Miska. - Különösen latinul szeretek tanulni, mert az a legnehezebb. Jobban szeretek latint tanulni, mint játszani.

- Nekem nincs panaszom a fiam ellen, - kezdte ismét a nagynéném. - Miska sok örömet szerez nekem és én sem tagadok meg tőle semmi apró-cseprő örömet. Most példának okáért bársonyruhát kívánt magának és én teljesítettem is kívánságát. Miska, kelj fel és mutasd meg a bársonyruhádat.

Miska a szoba közepére lépett és kiterjesztett karokkal forgott körbe.

- Bandi is kap karácsonyi ajándékot? - kérdezte később Miska.

Erre a kérdésre nem válaszolt senki. Én azonban azt gondoltam magamban: Csak kapjalak egyszer a szép bársonyruhában kint a jégen vagy a régi lövőháznál!

Édesanyám a disznóölésről beszélt, nagynéném azonban megint csak a latin nyelvről kezdett elmélkedni.

- Én magam tanulok a fiammal és mondhatom, ebben nagy örömem telik. Mondd meg Miska, hogy van mensa-nak az accusativusa?

- Az nem nehéz! - mondta Miska. - A vocativus és ablativus sokkal nehezebb. De én már az igeragozást is tudom, bár az iskolában nem tartunk még ott... Én mindig előre szoktam tanulni! Te is előre szoktál tanulni? - kérdezte tőlem, miközben rámszögezte szúrós szemét.

Ekkor furcsa dolog történt. Az asztalon egy tányér állott baracklekvárral, melyet a fánkhoz ettünk. Jutka, aki az abrosszal babrált, most egyszerre felfordította a tálat, úgyhogy az a Miska ölébe esett és belekvározta új bársonyruháját. Miska elkezdett bőgni, a nagynéném összecsapta két kezét, édesanyám pedig egy kis nyaklevest adott Jutkának. A húgom aztán kiszökött a szomszéd szobába. Miközben a Miska ruháját törölgették, Jutka után mentem. Arca

vérvörös volt, szeme tele volt könnyel, de azért mosolygott és azt mondta: Nem fáj nagyon!

Pedig alkalmasint ez volt az első és egyetlen nyakleves, melyet életében kapott, mert őt mindenki nagyon kényeztette házuknál.

Velem is olyasmi történt az este, ami azelőtt még soha: mikor lefeküdtem, édesanyám nem csókolt meg. Ez annyira elszomorított és felizgatott, hogy akkor sem tudtam még aludni, mikor a bakter már a tizenegyet énekelte a házunk előtt.

Ekkor Jutkáról kezdtem gondolkozni. Bizonyos voltam benne, hogy készakarva borította a lekvárt a Miska nadrágjára és hogy én értem tette. A kis ravasz, aki egyébként annyira ügyes és tapintatos volt, el akarta terelni a figyelmet az én rossz bizonyítványomról, mellékesen pedig meg akarta büntetni a nyavalyást. Az én forrószívű és áldozatkész húgocskám nagylelkűsége egészen elérzékenyített. Óvatosan felkeltem ágyamból és átsompolyogtam a szomszéd szobába, hol az édesanyámé mellett állott az ágyacskája. Az éjjeli mécses világánál láttam, hogy mélyen alszik. A félarca most is lángvörös, a két kis kezét pedig ökölbe szorította. Föléje hajoltam és megcsókoltam a meleg orrát.

Nesz nélkül sompolyogtam vissza ágyamba és tüstént mélyen elaludtam. Másnap kiállítottam a nevezetes okiratot, melyet a kőművesek megtaláltak a padláson. Két fogadalmamat örökítettem meg benne, de egyiket sem váltottam be. A kis húgomnak sem vettem soha hajasbabát, mert mire annyi pénzhez jutottam, amennyiért egy babát adnak, akkor ő már régen künn szunnyadozott virágos sírdombja alatt.

(1905.)